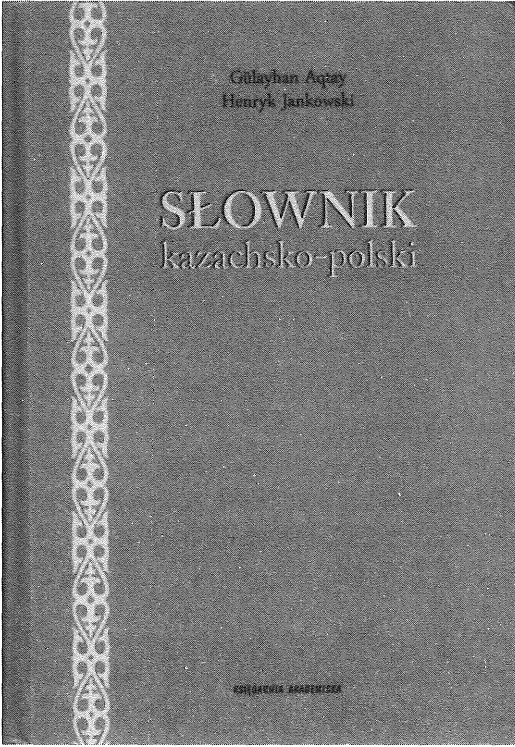

Gülayhan Aqtay, Henryk Jankowski, *Słownik kazachsko-polski*, Księgarnia Akademicka, Kraków 2011, 640 s.

Eldeki sözlük Kazakça-Lehçe için hazırlanmış ilk sözlüktür. Dahası, Batı dillerinde yayımlanmış dördüncü sözlüktür. Daha önce Kazakça – İngilizce, Kazakça – Almanca, Kazakça – Fransızca sözlükler yayımlanmıştı. Bu sözlük yaklaşık 15.000 kelime içerir.

Kısa bir önsözden sonra Kazak sözlükçülüğü, Kazakça sözlükler, Kazak dili ve Kazaklar, kaynakça, sözlüğün kullanımı ve maddelerin düzenlenişi, hazırlanışına ait uzun bir bölüm yer alır.

Kazaklar ve Kazakça bölümünde 1991 ve sonrası

Kazak nüfusuna, Kazakçanın bağı olan dillere yer verilir. Xinjiang'da, Moğolistan'da yer alan nüfusa da değinilir.

14-18. sayfalarda Kazakça, Rusça, Çince ve Batı dillerinde yayımlanmış çalışmaları içeren zengin bir kaynak listesi vardır.

Kaynaklar listesini, sözlüğün hazırlanışı ve maddelerin düzenlenişi konusunda ayrıntılı şekilde hazırlanmış bir bölüm izler ve bu bölüm kısaltmalarla devam eder. Sözlükten evvel son bölümde Kazak alfabesine yer verilir.

Sözlük, sadece 27-600. sayfalar arasını kapsar. Sözlükte yalnızca Kazakça kelimelere değil çeşitli eklere ve coğrafi adlara da yer verilmiştir:

-a : zarf-fiil eki, *jata tur-* örneğinde geçen *jat-* fiiline gelen ek gibi.

-a- : isimden fiil yapım eki, *tüne-* fiilindeki *tün* kelimesine gelen *+e-* gibi.

-aşak / -eşek : *keleşek* “gelecek”.

Abay : yer adı.

Akköl : yer adı.

Aksu : yer adı.

Kelimelerin geldikleri dil ve kaynak dil her maddenin sonunda yer alan bir kısaltma ile gösterilir:

abız : bilge; hafız <Ar>

abıroysızlık : saygısızlık, utanmazlık <İr+Kaz>

avstraliyalık : Avusturalyalı <Rus+Kaz>

adamzat : insan, insanoğlu <Ar+İr>

azap : azap, işkence <Ar>

Öte yandan Kazakçaya daha eski dönemlerde girmiş alıntıların kökeni gösterilmez: **ağa** “ağabey” sözünün Moğolca olduğu gösterilmez. **casa-** /жаса-/ “yap-, et-, kur-” da bu tür eski alıntılardan birisidir ve dolayısıyla kökeni gösterilmez. Her zaman böyle değildir, Moğolca sözcükler esasen sistemli olarak gösterilir:

bödene bildircin <Mo>. Bu vesile ile kökeni gösterilmeyen *jada-* /жәдә/ “zayıfla-, kilo kaybet-” sözünü de Mo. **cada-** /jada-/ sözüyle karşılaştırıp karşılaştıramayacağımızı tartışmak isterim.

Bazı çok eski alıntılar ara ve ana dilleri ile de gösterilirler: **böz** “kumaş, ince kumaş” ‹İr ← Grek›. Burada söz konusu olan Yunanca bir sözcüğün İran dilleri aracılığıyla Eski Türkçenin söz hazinesine girmesi ve buradan da Kazakçaya ulaşmasıdır.

Teknoloji dolayısıyla yeni kazanılmış kelimeler sözlükte neologism olarak yer alır:

aykulaq tañbası : @ işareti.

Alınma kelimeler Kazakça eklerle yeni bir kelime oluşturabilir: **aķırı** “son, sonuç”, krş. Anadolu ağızlarında kullanılan *aķırı* “sonunda, nihayet, sonrası, bundan sonra” (Ar. *āķir* + Tü. iyelik eki).

Eserde, Türkolojinin uzun yıllardır tartıştığı, olabilir dediği; ancak kesin bir şekilde “öyledir” diye açıklamaktan çekindiği etimolojilere de yer verilir. Bunlardan birisi **arba** “araba” sözüdür. *arba* burada ‹Ar› olarak açıklanır.

-ge, -ger- vb. türetme ekleri istisna tutulursa, *v* ve *g* harflerinin tamamı yabancı kelimelerden oluşur. Ekler arasında alınma olanlar da ayrıca vurgulanır, **-ger**: İrani.

Türemelerde ilk bir-iki şeklin kökeni verilir, birden fazla Kazakça ek almış olan şekillerin kökeni artık gösterilmez:

zor ‹İr›

zorla- ‹İr+Kaz›

zorlan- ‹İr+Kaz›

zorlanuw (arık köken verilmez)

Kazakça, sözcük açısından bünyesinde çok sayıda eski kelimeyi de barındırır. Türkçede sadece ağızlarda yaşayan bazı Eski Türkçe unsurlar, çeşitli türevleriyle birlikte Kazakçada yazı dilinde kullanılmaya devam etmektedir: **em, emde-** (< *emle-* “tedavi et-, iyileştir-”), **emdik** vb. Buraya **ökinüw, ökiniş** (pişman olma; pişmanlık; Eski Türkçe *ökün-*, *ökünç*); **aķırın** “yavaş” (ET *akuru, akuru+n*) kelimelerini de katabiliriz.

Günlük bir yayını, bir gazeteyi okuyanın karşılaştığı her şeyi sözlük aracılığıyla çözebilmesi için çeşitli kısaltmalar da sözlüğe katılmıştır: **JSDP**.

Her Türk dilinin olduğu gibi Kazakçanın da Türkçenin etimolojilerine, sorunlu veya az bilinen kelimelerinin öğrenilmesine katkıları vardır. Türkçede bugün *mayıs-mak* olarak kullanılan fiili Türkçe içerisinden açıklamak zor görünmektedir. Ancak Kazakçada ve başka dillerde var olan malzeme, bu fiil konusunda Türkçenin yalnız olmadığını göstermektedir: **mayıs-** /майыс-/, *mayısıp kal-* (krş. Tü. *mayısıp kal-mak*).

Kazakça – Lehçe Sözlük’ün amacı da vazifesi de etimolojik bir sözlük görevi üstlenmek değildir; ama şu ana kadarki yayımlanmış sözlüklere göre, kısa etimolojilerin yer aldığı etimolojik bir sözlüktür. Sözlüğü kullananlar için ilk sırada gerekli olan kelimelerin Kazakça anlamıdır. Bu sebeple de kökenler maddenin sonunda çok kısa olarak gösterilmiştir.

600. sayfada biten sözlüğü 40 sayfalık kişi adları dizini izler. Her adın yanında erkek veya kadın olup olmadığı gösterilir. Bazı adların ikili yazımı vardır: **Nurbolsın, Nurbosın**.

Titizlikle hazırlandığı her hâliyle belli olan sözlük için yazarlarına Türkoloji adına müteşekkir olduğumuzu ifade etmek isterim.

Mehmet ÖLMEZ

olmez.mehmet@gmail.com, İstanbul